

**GERÇEĞE UYGUN DEĞER ÖLÇÜMÜNÜN ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARI
VE AMERİKAN MUHASEBE STANDARTLARI (SFAS) AÇISINDAN İNCELENMESİ**

**ASSESSMENT OF FAIR VALUE MEASUREMENT FROM THE VIEW OF INTERNATIONAL
ACCOUNTING STANDARDS AND STATEMENTS OF FINANCIAL ACCOUNTING
STANDARDS (SFAS)**

Prof. Dr. Mehmet ÖZKAN *
Serkan TERZİ**

Öz

Finansal tabloların hazırlanmasında tarihi maliyet değerleri esas olup; tarihi maliyeti esas alan finansal tablolar, uzun süre teorisyenler, akademisyenler ve işletme uygulamacıları tarafından değişik yönlerden eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin sonucu olarak, tarihi maliyet yerine, gerçeğe uygun değer kullanılması teşvik edilmiştir.

Gerçeğe uygun değer, belirli varlık ve yükümlülüklerin cari piyasa değeridir. Bu ölçütün kullanımı ile finansal tabloların değeri artacak ve gerçeğe daha uygun olacaktır. Bu nedenle; bu gelişmelere uyum sağlamak amacıyla, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) ve Amerikan Muhasebe Standartları Kurulu (FASB), değişik tarihlerde gerçeğe uygun değer ile ilgili olarak standartlarını yayınlamış veya güncellemiştir.

Anahtar Sözcükler: Gerçeğe Uygun Değer Muhasebesi, Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü, UMS/UFRS, FASB

Abstract

Historical cost-based financial statements has been the center of significant controversy among theoreticians, academicians, and business practitioners in corporate for a long time form different view. As a result of the discussion, fair value was encouraged to use instead of historical cost.

Fair value accounting is the practice of accounting that values certain assets and liabilities at their current market value. Using these criteria, value of the financial statements will be increased and more realistic. In order to adopt that improvements, International Accounting Standards Board (IASB) and Financial Accounting Standard Board (FASB) issued or updated their standards in connection with fair value at various dates

Keywords: Fair Value Accounting, Fair Value Measurement, IAS/IFRS, FASB

* T.C.Marmara Üniversitesi, İşletme Ana Bilim Dalı - Muhasebe Finansman Bilim Dalı, Öğretim Üyesi

** T.C.Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe Finansman Doktora Programı

1. GİRİŞ

Muhasebenin temel işlevi, işletme ilgililerine (ortak, yönetici, devlet, yatırımcı gibi) işletme ile ilgili finansal nitelikteki bilgileri raporlamaktır. Bu işlevin yerine getirilebilmesi için ise, finansal nitelikteki olaylar toplanır, kayıtlanır, özetlenir ve raporlanır. Raporlanan finansal bilgilerden hareketle işletme ilgilileri, işletme ile ilgili kararlar alırlar. İşletme ilgililerinin etkin karar alabilmeleri için, finansal bilgilerin finansal tablolarda doğru ve dürüst sunumunun (**true and fair view**) yapılması gerekmektedir. Diğer bir ifade ile finansal bilgilerin işletmenin gerçeğe uygun durumunu göstermesi yani güvenilir, doğru, tutarlı ve karşılaştırılabilir bilgiler olması gerekmektedir.

Finansal tabloların hazırlanmasında tarihi maliyet değerleri (**historical cost**) esastır. Tarihi maliyeti esas alan finansal tablolar teorisyenler, akademisyenler ve uygulamacılar tarafından eleştirilmiş (Campbell, Owens ve Robinson, 2008, S.32) olup; bu yöneltilen eleştirilerin odak noktasını, tarihi maliyetlerin cari değerlerden uzak olduğu ve bundan dolayı finansal tabloların işletmenin durumunu doğru göstermediği oluşturmaktadır. Tarihi maliyet muhasebesinde (**historical cost accounting**), (tedarikçilerden) satın alma fiyatları kullanılarak raporlama yapılır. Tedarikçilerden alınan girdiler, işletme planına göre işleme sokulur ve nihai olarak müşterilere alış bedelinin üstünde satılır. Böylece işletmeye (alış ve satış fiyatlarının farklılığından dolayı) bir katma değer sağlanır. Tarihi maliyet muhasebesi, işletme planından hareketle tahmin edilen hasılat tutarını raporlamaz. Sadece fiili işlemler sonucunda piyasadaki alış ve satış fiyatları arasındaki farktan oluşan (**arbitrage**) katma değeri raporlar. Tarihi maliyet esasına göre düzenlenen gelir tablosu müşterilere yapılan satışlar ile alış maliyetlerinden hareketle hazırlanırken, bilançoda ise, değerler, tarihi değerleri üzerinden gösterilir. (Penman, 2007, s.36-37)

Tarihi maliyet değerleri üzerinden yapılan raporlamaya yöneltilen eleştiriler sonucu gerçeğe uygun değer (**fair value**) kavramı uygulama alanı bulmuştur. Bu amaçla Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB.) ile Amerikan Muhasebe Standartları Kurulu (FASB.), değişik tarihlerde, gerçeğe uygun değer kavramı ve ölçümü ile ilgili çalışmalar yapmışlardır. Hem uluslararası muhasebe/finansal raporlama standartlarında, hem de Amerikan muhasebe standartlarında varlık ve yükümlülüklerin gerçeğe uygun değerleri (**fair value**) üzerinden ölçülmesi esastır. IASB. ve FASB. tarafından çıkartılan standartların bazılarında varlık ve yükümlülüklerin ölçülmesinde gerçeğe uygun değer kullanımı zorunlu tutulmuştur. (Penman, 2007, s.33) Ancak IASB. tarafından gerçeğe uygun değer ölçülmesinde ilkelerin esas alınması, FASB. tarafından yapılan düzenlemenin (**SFAS. 157**) kural* bazlı olması, bu iki kurumun düzenlemeleri arasındaki temel farkı yansıtmaktadır.

* Türk Dil Kurumunun Bilim ve Sanat Terimleri sözlüğünde; **ilke**, “Kendisinden başka bir şeyin çıktığı temel, köken; dayanak; temel neden, temel düşünce, temel kanı”, **kural** ise “Bir yaptırımlar düzeniyle toplum üyelerinin kendisine uyması sağlanan, toplumca benimsenmiş her türlü buyurucu ve yasaklayıcı düzenleme, Her alanda uzun araştırma ve denemelerden sonra ortaya çıkmış genel yargı, kaide” şeklinde tanımlanmıştır. (<http://www.tdk.gov.tr>) Finansal raporlamada ilke ile kural arasındaki fark ise; **kural bazlı raporlamada**, her bir finansal nitelikteki olay için bir kuralın olması, yani her finansal nitelikteki olaylara karşı bir kural söz konusu iken, **ilke bazlı**

Türkiye’de ise durum biraz farklıdır. Şöyle ki, halka açık şirketler ile halka açık olmayan şirketlerin uyguladıkları raporlama ilkeleri farklıdır. Halka açık olan şirketler, Sermaye Piyasası Kanunu’na tabidir. Türkiye Sermaye Piyasası Kurulu tarafından 9 Nisan 2008 tarihinde, Seri: XI, 29 No’lu "Sermaye Piyasasında Finansal Raporlamaya İlişkin Esaslar Tebliği" yayınlanmış ve 1 Ocak 2008’den itibaren halka açık şirketlere *Avrupa Birliği tarafından kabul edilen Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına* (UMS. ve UFRS.) göre, finansal tablo hazırlama zorunluluğu getirilmiş ve Seri: XI-25 No’lu tebliğ ile finansal raporlama ile ilgili iki alternatif uygulamaya son verilmiştir. (www.ey.com/global/content.nsf/Turkey-T/Regulatory-Changes) Aynı şekilde Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu (BDDK.) tarafından da, 2002 yılı sonu itibariyle bankaların finansal tablolarının UFRS. ile uyumlu olmasını sağlamak amacıyla uluslararası muhasebe ve finansal raporlama standartlarına paralel düzenlemeler içeren Muhasebe Uygulama Yönetmeliği ve bu yönetmeliğe ilişkin 01.10.2002 tarihinden itibaren yürürlüğe giren 19 adet tebliğ yayınlamıştır. (Gökçen, Ataman Akgül ve Çakıcı, 2006, s.11-12)

BDDK. ve SPK.’nın kontrolü dışında kalan şirketler ise, Maliye Bakanlığı tarafından yayınlanan Tekdüzen Hesap Planına uygun olarak raporlama yapmaktadır. Ancak yeni TTK. taslağı ile birlikte IAS ve IFRS.’lere uygun raporlama yapılması öngörülmekte ve bu uygulamaları yönlendirmek amacıyla da Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK.) oluşturulmuştur. TMSK, IASB. ile yaptığı anlaşma gereği IASB.’nin yayınladığı standartları Türkçeye çevirip tam set olarak yayınlanmış olup (Terzi, Kıymetli Şen ve Bülbül, 2007, S. 104); hiçbir değişiklik ve yeni düzenleme yapmamıştır. Görülüyor ki; gerek SPK., gerek BDDK., gerekse de TMSK., IASB. tarafından çıkartılan standartlara göre gerçeğe uygun değer ölçümünü esas almaktadır.

TTK.’nin yeni hazırlanan taslağında;

- Tüm şirketler muhasebe kayıtlarını ve finansal tablolarını IAS. ve IFRS.’in çevirisi olan TMS. ve TFRS.’lere uygun olarak hazırlamak zorundadır. KOBİ’ler için IASB tarafından yayınlanacak olan muhasebe standartları TMSK tarafından Türkçe’ye çevrilecektir. (Md. 12 TTK’nın Yürürlüğü ve Uygulama Şekli)
- Uluslararası denetim standartları (ISA) ile uyumlu olan Türkiye Denetim Standartları’na (TDS) uygun olarak şirketler bağımsız denetime tabii tutulacaktır. Küçük şirketler SMMM tarafından denetlenebilecektir.
- TTK’nın yeni taslağında TMS’ye ait hükümlere 64/65/66/67/68/69, 72/73/74/75/76/77/78/79/80/81, 88 (Türk Standartlar Kurulu), 402 (Denetim Raporu), 514/515, 517, 527/528 maddelerde yer verilmiştir.^β

raporlamada, her bir olaya dönük kural koymak yerine genel çerçeveyi çizmek ve uygulamacıların ülke ve piyasa koşullarına göre raporlama yapmasını sağlamak esastır.

^β Adalet Komisyonunca Kabul Edilen Metin, Esas No:(I/1139) Karar No:123 ve Türk Ticaret Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı

2. GERÇEĞE UYGUN DEĞER KAVRAMI VE ÖLÇÜMÜ

Gerçeğe uygun değer kavramı, IASB. ve FASB. tarafından yayınlanan standartlara göre ele alınarak aralarındaki farklılıklar ve ölçüm yöntemleri bu bölümde açıklanmıştır. IASB tarafından yayınlanan standartlarda gerçeğe uygun değer kavramına IAS 2/6, 16/6, 17/4, 18/7, 19/7, 20/3, 21/8, 32/11, 38/8, 40/5 ve IFRS 1-EK A, 2-EK B, 3-EK A 4-EK A, 5-EK A, IFRS 7-25/26/27/28/29/30 da yer verilmiştir. (Zingel, 2008, s.119)

2.1. Gerçeğe Uygun Değer Kavramı

Gerçeğe uygun değer yaklaşımının muhasebe standartlarında yer alması, 1980’li yıllarda ABD’de yaşanan **Saving-Loans Krizi** ile ortaya çıkmıştır. Bu tarihte bankalar için muhasebede varlıkların piyasa fiyatı ile değerlendirme kuralının söz konusu olmaması nedeniyle, bankalar güçlü finansal yapıya sahip olduklarını göstermek için tarihi maliyetle kaydedilmiş finansal varlıklarını piyasa fiyatı ile satıp, raporlanacak öz kaynaklarını arttırarak bilançolarını manipüle edebiliyorlardı. Bu uygulamaların, banka bilançolarının kalitesini bozması standart hazırlayıcılarını arayışlara sevk etmiş olup bu doğrultuda, FASB. finansal varlık ve yükümlülükler ile ilgili olarak **gerçeğe uygun değer** kavramını geliştirmiştir. FASB. piyasa fiyatını esas alarak hazırlanacak bilançoların, bankaların finansal yetersizliklerini ortaya koyabileceğini belirleyerek, tüm bankaların finansal varlıklarını piyasa fiyatı ile değerlendirip raporlamasını önermiştir. Bununla ilgili olarak da ticari portföyde yer alan ve elde tutulan varlıklar için piyasa fiyatı muhasebesini gerekli kılmıştır. Bu karar, finansal varlık ve yükümlülükler için gerçeğe uygun değer muhasebesi tartışmalarına yol açan ilk uygulama olarak kabul edilmektedir. Finansal krizler ve finansal tabloların manipüle edilmesi yanında, finansal tablo kullanıcılarının sayısının ve niteliklerinin artış göstermesi de bu ihtiyacın ortaya çıkmasında etken olmuştur. (Tokay, Deran ve Aktaş, 2005,s.12-13) Bu ihtiyaçlar doğrultusunda FASB. tarafından 2006 yılında “**SFAS. 157 – Gerçeğe Uygun Değer Ölçümleri**” standardı yayınlanmıştır.

Gerçeğe uygun değer yaklaşımının, Uluslararası Muhasebe Standartları’na 1982 yılında çıkarılan “**IAS. 20 - Devlet Teşvik ve Yardımları**” ile isimli standartla girdiği bilinmektedir. Bundan sonra çıkarılan birçok standartta gerçeğe uygun değer yaklaşımı ile ilgili açıklamalara yer verilse de, son çıkartılan standartlarda (IAS. 39, 40, 41, IFRS. 2, 3, 5, 6, 7) gerçeğe uygun değer yaklaşımının benimsendiği görülmektedir. IASB.’nin yayınladığı son standartlar ve yaptığı çalışmalar incelendiğinde, çoğunda varlık ve yükümlülükler ile ilgili olarak gelecekteki ekonomik fayda ve beklenen nakit çıkışı ifadelerinin yer aldığı görülmektedir. Aslında gelecekteki işlemler, kayıt ve değerlemenin özünü oluştururlar. Bu çalışmalar sonucunda, muhasebenin bugün için geldiği noktada, tarihi maliyet ve geçmiş olaylar yerine, gelecekteki olaylar ve piyasa fiyatı (**gerçeğe uygun değer**) üzerinde bir odaklanma gözlenmektedir. Halen yürürlükte olan uluslararası muhasebe ve finansal raporlama standartlarının büyük bölümünde

varlık veya yükümlülüklerin değerlemesinde gerçeğe uygun değer, kısmen veya tamamen kullanılmaktadır. (Tokay, Deran ve Aktaş, 2005, s.13)

Gerçeğe uygun değer muhasebesinin (**fair value accounting**) uygulanmasında gerçeğe uygun değer belirlenmesi için üç ölçüt kullanılmaktadır. (Penman, 2007, s.34)

- a) **Gerçeğe uygun değer olarak giriş değerinin kullanılması:** Bu yöntemde, varlıklar yerine koyma maliyeti ile yeniden değerlemeye tabi tutulur ve varlık cari maliyetleri üzerinden kaydedilerek gelir tablosu gerçekleşmemiş kazanç ve kayıplar (unrealised gains and losses) dikkate alınarak düzenlenir.
- b) **Gerçeğe uygun değer olarak çıkış değerinin kullanılması:** Varlık ve yükümlülükler, her dönem cari satış fiyatları (current exit value) üzerinden değerlendirilir ve gerçekleşmemiş kazanç ve kayıplar, kapsamlı gelirin (comprehensive income) bir parçası olarak raporlanır.
- c) **Gerçeğe uygun değer olarak karma (mixed) yöntemin kullanılması:** Bu yöntem, farklı zamanlarda aynı varlık ve yükümlülükler için, tarihi maliyet ile birlikte alternatif olarak uygulanır. Muhasebeleştirme öncelikli olarak tarihi maliyet üzerinden yapılır; fakat gerçeğe uygun değer belirli durumların varlığı halinde uygulanır. Örneğin, varlıkların tarihi maliyet bedeli üzerinden muhasebeleştirilmesine karşın değer düşüklük testine tabi tutulması, şerhifinin hesaplanması ve dağıtımı gibi. Yani gerçeğe uygun değer, tarihi maliyet muhasebesi verilerinden hareketle belirlenmektedir.

2.1.1. Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları Açısından

IASB. tarafından yayınlanan birçok standardın kavramlar kısmında gerçeğe uygun değer tanımlanmakta olup, **“Karşılıklı pazarlık ortamında, bilgili ve istekli gruplar arasında bir varlığın el değiştirmesi ya da bir borcun ödenmesi durumunda ortaya çıkması gereken tutardır.”** şeklinde ifade edilmiştir. (Bkz. IAS. 2, Mad.6)

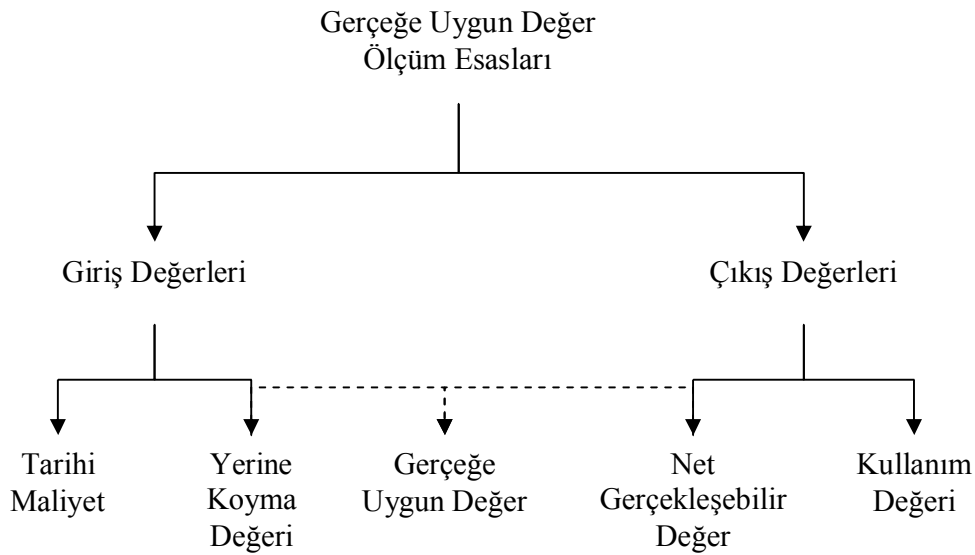
IASB. tarafından yayınlanan kavramsal çerçeve, finansal tabloların hazırlanmasında tarihi maliyetin temel olduğu, finansal tablolarda kullanılacak ölçüm yöntemlerinin tarihi maliyet ile birlikte kullanılacağını açıklamaktadır. (Kavramsal Çerçeve, Mad.101) Finansal tabloların ölçümünde kullanılacak ölçüm esasları ise: (Kavramsal Çerçeve, Mad.100) şu şekilde açıklanmıştır:

- a) **Tarihi Maliyet:** Varlıklar elde edildikleri tarihte alımları için ödenen nakit veya nakit benzerlerinin tutarlarıyla veya onlara karşılık verilen varlıkların piyasa değerleriyle ölçümlenir. Borçlar, borç karşılığında elde edilenin tutarıyla veya işletmenin normal faaliyetlerinden kaynaklanan borçlarda, örneğin, kurumlar vergisinde olduğu gibi, borcun kapatılması için gereken nakit veya nakit benzerlerinin tutarıyla gösterilir.

- b) **Cari Maliyet:** Varlıklar aynı varlığın veya bu varlıkla eşdeğer olan bir varlığın alınması için halihazırda gereken nakit veya nakit benzerlerinin tutarı ile gösterilirler. Borçlar, yükümlülüğün kapatılması için gereken nakit ve nakit benzerlerinin iskonto edilmemiş tutarları ile gösterilir.
- c) **Gerçekleşebilir Değer (Ödeme Değeri):** Varlıklar, işletmenin normal faaliyet koşullarında, bir varlığın elden çıkarılması halinde ele geçecek olan nakit ve nakit benzerlerinin tutarıdır. Borçlar, işletmenin normal faaliyet koşullarında, kapatılmaları için ödenmesi gereken nakit ve nakit benzeri değerlerin iskonto edilmemiş tutarlarıyla gösterilir.
- d) **Bugünkü Değer:** Varlıklar, işletmenin normal faaliyet koşullarında, ileride sağlayacakları net nakit girişlerinin bugünkü (iskonto edilmiş) değerleri ile gösterilirler. Borçlar, işletmenin normal faaliyet koşullarında, kapatılmaları için ileride ödenmesi gereken net nakit çıkışlarının bugünkü (iskonto edilmiş) değerleri ile gösterilir.

Yukarıda yapılan açıklamalardan, uluslararası muhasebe ve finansal raporlama standartlarında gerçeğe uygun değer olarak, giriş (alış) fiyatı ile çıkış (satış) fiyatının kullanılmamakta olduğu anlaşılmakta olup; bunların yerine karma yöntemin kullanımı tercih edilmiştir. Bunun anlamı ise, gerçeğe uygun değer ne tedarikçilerin tespit ettikleri fiyat, ne de müşterinin almak için verdiği tekliftir. Dolayısıyla gerçeğe uygun değer; karşılıklı, istekli ve bilgili iki taraf arasında pazarlık yoluyla belirlenen fiyattır. Bu durum, aşağıdaki şekil 1’de açıklanmıştır. (Alexander, 2009, s.29)

Şekil 1: Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarında Gerçeğe Uygun Değer

Yukarıda verilen şekilden de görüldüğü gibi, uluslararası muhasebe standartlarında gerçeğe uygun değer hesaplamasında tarihi maliyet değeri esas alınmaktadır. Örneğin IASB.’nin 36 nolu “**Varlıklarda Değer Düşüklüğü**” standardında, varlığın defter değeri ile geri kazanılabilir değeri karşılaştırılır ve geri kazanılabilir değer, defter değerinin altında olması halinde karşılık ayrılır. Geri kazanılabilir değer ise, kullanım değeri ile net satış fiyatından büyük olanıdır.

2.1.2. Amerikan Muhasebe Standartları Açısından

Gerçeğe uygun değer, bazen cari değer olarak ifade edilmekte olup, değerlendirme sürecini içermektedir. Örneğin, 5 yıl önce faydalı ömrü 15 yıl, hurda değeri (**salvage value**) sıfır olan, olan bir freze makinesini 300.000 \$- alış bedelle satın almış olalım. Bu durumda bu makinenin net defter değeri;

$[300.000 - ((300.000/15) \times 5) =] 200.000$ \$'dır.

Yapılan değerlendirme işlemi sonucunda gerçeğe uygun değeri 150.000 \$ olarak tespit edilmiş olsun. Bu fiyatı belirlerken makinenin ne kadar edeceği, alıcının bu makineye ne kadar ödeyeceği dikkate alınmıştır. Bu işleme alternatif olarak, satıcının satış fiyatı esas alınabilir ve satıcı böyle bir makineyi 250.000 \$'a satabileceğini söylemiştir. Bunların yanında daha yeni ve üretken bir freze makinesi alınabilir. Böyle bir makinenin maliyeti ise 350.000 \$ olduğunu varsayalım. Ancak bu durumda yeni makinenin amorti edilmiş yenileme maliyeti kullanılmalıdır. Çünkü mevcut makine 5 yıl kullanılmıştır. Görüldüğü gibi gerçeğe uygun değer hesaplanmasında birden fazla alternatif mevcuttur. Bu durumda, farklı üç işletme aynı varlığı, farklı değerlemeye tabi tutabilir ve tespit ettikleri gerçeğe uygun değerler farklı olabilir. Bu subjektifliğin ortadan kaldırılması için Amerika'da "**ilkeler**" yerine "**kurallar**" kullanılmıştır. (King, 2009A, s.41-42) Uygulamada birliğin sağlanması amacıyla FASB. tarafından 15 Kasım 2007 tarihinden sonraki mali yılda uygulanmak üzere "**SFAS. 157 Gerçeğe Uygun Değer Ölçümleri**" standardı yayınlanmıştır. Bu standart, gerçeğe uygun değer tanımını, gerçeğe uygun değer ölçümünü ve gerçeğe uygun değer açıklamalarını kapsamaktadır. (Campbell, Owens ve Robinson, 2008, s.32)

SFAS. 157'nin 5. paragrafında gerçeğe uygun değer tanımlanmış olup buna göre, "**Ölçüm tarihinde piyasa katılımcıları arasında usulüne uygun olarak yapılan, bir varlığın satış veya bir borcun ödenmesinde (transferinde) kullanılan fiyat, gerçeğe uygun değerdir.**"

Bu tanımları IASB. tarafından yapılan tanımla karşılaştırdığımızda dikkat çekici unsurlar şunlardır: (King, 2009B, s.29)

- Satış (değişim değil),
- Piyasa katılımcıları (market participants) (bilinmeyen bir piyasa katılımcısına satış),
- Usulüne uygun işlem,
- Tanım, varlıkların yanında borçlara da uygulanır.

SFAS. 157'nin 7. paragrafında usulüne uygun işlem açıklanmaktadır. Buna göre; "**Usulüne uygun işlem, ölçüm tarihinden önceki dönemde varlık veya yükümlülüklerle ilgili işlemlerin olağan ve alışlagelmiş (mutat) şekilde yürütüldüğü piyasa faaliyetleri olarak ifade edilmektedir.**"

SFAS. 157'nin 10. paragrafında piyasa katılımcıları ve bunların özellikleri açıklanmaktadır. Buna göre **“Piyasa katılımcıları, ana piyasadaki (principal market) alıcı ve satıcıları ifade etmektedir.”** Piyasa katılımcılarının özellikleri ise şunlardır:

- Katılımcılar bağımsız olmalı ve birbiriyle ilişkili olmamalıdır.
- Varlık ve yükümlülükler hakkında bilgili ve işlemlerle ilgili bilgilere ulaşılabilir olmalıdır.
- Varlık ve yükümlülüklerle ilgili işlem yapabilme yeteneğine sahip olmalıdırlar.
- Varlık ve yükümlülük için işlem yapmayı istekli olmalıdırlar; ancak bu isteğin mecburiyetten kaynaklanmamış olması gerekmektedir.

Örneğin (King, 2009B, s.29), Sotheby's veya Christie's de Picasso ya ait bir tablonun açık arttırması (Resim Müzayedesini) olduğunu düşünelim. Açık arttırmayı yöneten kişi, 20 milyon dolar teklif ile müzayedeyi açar ve dört tur teklif sonrasında en yüksek teklif, 29 milyon dolardır. Aniden birisi 30 milyon dolar, damdan düşer gibi, teklif verir ve başka teklif veren kimse çıkmaz. Açık arttırmacı tokmağını vurur ve şimdi Picasso'nun tablosuna komisyon ve vergileri hiçe sayarak 30 milyon dolar ödemeyi kabul eden şanslı bir alıcısı vardır.

- Picasso tablosunun gerçeğe uygun değeri nedir?
- Eşdeğer bir tablonun gerçeğe uygun değeri nedir?

Yukarıdaki iki soruya verilecek cevaplar aynı değildir. Gerçeğe uygun değer tanımının kapsamında, tablonun değeri 30 milyon dolar olarak dikkate alınmış ve gönüllü bir alıcı (kimse son alıcının başına bir silah dayamadı) ile gönüllü bir satıcı (açıkça tabloyu sevk edilen mal konumuna koydu) arasında 30 milyon dolarlık bir değişim olmuştur. Benzer resimler için biz her iki alıcı ve satıcının Picasso'nun sanatı ve bugünkü fiyatlar hakkında bilgisi olduğunu varsayıyoruz. Alıcı ve satıcının gönüllü olarak bu işleme katıldığından dolayı her ikisi için bir eşitlik söz konusudur. Ancak FASB.'in yaptığı gerçeğe uygun değer tanımına göre, tablonun değeri, sadece 29 milyon dolar olup, 30 milyon dolar değildir. FASB.'in tanımına göre, yeni alıcı açısından aynı anda 1 milyon dolar değer düşüklüğü zararı (**impairment loss**) ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni, FASB.'in gerçeğe uygun değer tanımı ile ilgili 157 nolu standardı incelendiğinde anlaşılmaktadır.

Açık arttırma sonuçları FASB. tanımına göre incelendiğinde, değer kavramının sadece başkasına **‘piyasa katılımcısına’ (market participant)** acil bir satışa dayalı olduğu görülecektir. Dünyanın her tarafında açık arttırmaya katılmış her potansiyel Picasso alıcısı olduğunu varsayalım, 29 milyon dolara en az bir potansiyel alıcının (bir piyasa katılımcısı) var olduğunu biliyoruz. Ayrıca, 30 milyon dolara açık arttırmada teklif mücadelesini kazanan şanslıdan başka piyasa katılımcısının olmadığını da biliyoruz. Aksi halde teklif verme süreci devam ediyor olurdu. Ani değer düşüklük zararı 157 nolu standarttaki gerçeğe uygun değerini tanımından kaynaklanıyor, tablonun piyasadaki fiyat karşılaştırılmasından değil. Özetle

gerçeğe uygun değer yaklaşımına göre 30 milyon \$ iken, FASB.'ın tanımına baktığımızda bu resmin değerinin 30 milyon \$ değil, 29 milyon \$ olduğu görülmektedir.

2.2. Gerçeğe Uygun Değerin Ölçümü

Gerçeğe uygun değer ölçümünde IASB. ile FASB. farklı esaslar benimsemiş olup bu farklılığın temelinde ise, IASB. tarafından çıkartılan standartların **ilke bazlı (principle based)**, FASB. tarafından çıkartılan standartların ise **kural bazlı (rule based)** olmasıdır.

2.2.1. Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları Açısından

IAS. ve IFRS.'lerde gerçeğe uygun değer kavramı birbirine yakın tanımlanmış olup, ölçümünde ise farklı esaslar benimsenmiştir. Bu farklı uygulamalar, varlık ve yükümlülüklerin finansal tablolarda farklı değerler üzerinden raporlanmasına neden olmaktadır. Bu uygulamaların özüne bakıldığında ise, bu farklılığın bazı standartların alış bedeli, bazılarının ise satış bedelini esas alırken, bazılarında ise hem satış fiyatlarını, hem de satış giderlerini dikkate almasıdır. Tüm standartların ortak noktası ise, gerçeğe uygun değeri yansıtan en iyi ölçütün piyasa fiyatı olduğudur. (Tokay, Deran ve Aktaş, 2005, s.17-18)

Bu hususla ilgili olarak; bazı IAS. ve IFRS.'lerde belirtilen varlık ve yükümlülüklerin sunum ve değerlemesinde benimsenen esaslar aşağıdaki tablo 1'de açıklanmıştır. (PWC, 2004, s.4-125)

Tablo 1: Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarının Sunum ve Değerleme Esasları

Ölçütler	IAS. - IFRS.
Tarihi maliyet	Tarihi maliyet kullanılır. Fakat maddi olmayan duran varlıklar ile maddi duran varlıkların ve yatırım amaçlı gayrimenkullerin yeniden değerlendirilmesi yapılabilmektedir. Bunun yanında türev ürünleri, belirli menkul kıymetlerin yeniden değerlendirilmesi gereklidir.
Finansal tabloların bileşenleri	İki yıla ilişkin bilanço, gelir tablosu (kapsamlı gelir tablosu), nakit akım tablosu, öz kaynak değişim tablosu ile muhasebe politikaları ve dipnotlar açıklanmalıdır. Eylül 2007 ve Şubat 2008 yılında yapılan revizyonla bazı yeni açıklamalar getirilmiş ve finansal tablo bileşenlerinin ismi değiştirilmiştir. Bu revizyon Ocak 2009 yılından itibaren yürürlüğe girecektir. Bu revizyona göre bilanço yerine " finansal durum tablosu ", gelir tablosu yerine " kapsamlı gelir tablosu ", nakit akım tablosu yerine de " nakit akımları tablosu " kullanılacaktır.
Olağandışı kalemler	IAS. 1'de yapılan revizyonla finansal tablolarda olağandışı kalemlerin sunulması yasaklanmıştır.
Hataların düzeltimi	Karşılaştırmalı olarak hesaplanır.

Muhasebe öngörülerinde değişim	Cari yılın gelir tablosunda raporlanır.
Bağlı ortaklık tanımı ve sunumu	Oy fazlasına veya yönetim gücüne (kontrol gücüne) sahip olduğu işletmelerdir. Tam konsolidasyon yöntemine göre muhasebeleştirilir.
İştirak tanımı ve sunumu	Önemli etkinliğe dayanmaktadır; %20 ve üstünde paya-oy hakkına sahip olmak (%50 ye kadar). Öz kaynak yöntemi kullanılır. Vergi sonrası sonuçlar üzerinden pay gösterilir.
İş ortaklıklarının tanımı ve sunumu	Yönetimi veya sermayesi, konsolidasyona dahil ortaklar ile birlikte başka bir hissedar ve/veya hissedar grubunca eşit olarak paylaşılan işletmelerdir. Yani %50 paya sahip olunan işletmeler müşterek yönetime tabi ortaklık olmaktadır. Kısmi konsolidasyon veya öz kaynak yöntemi kullanılır.
Birleşme türü	Bütün işletme birleşmeleri iktisap (satın alma) yoluyla yapılır.
Satın alma yöntemi – gerçeğe uygun değerler	İktisap edilen işletmenin varlıkları, yükümlülükleri ve şarta bağlı yükümlülükleri gerçeğe uygun değer üzerinden iktisap edilir.
Satın alma yöntemi – şarta bağlı yükümlülüklerin muhasebeleştirilmesi	İktisap tarihinde gerçeğe uygun değeri güvenilir bir biçimde ölçülebilen şarta bağlı borçlar birleşme maliyetine eklenir.
Satın alma yöntemi – azınlık payları	İktisap edilen tanımlanabilir varlık, borç ve şarta bağlı yükümlülüklerin ana ortaklığın doğrudan veya dolaylı yünden sahip olduğu paylar dışında kalan kısmı, azınlık payı olarak hesaplanır.

Satın alma yöntemi – şerefiye ve belirsiz faydalı ömre sahip maddi olmayan duran varlıklar	Muhasebeleştirilirler ancak amortismanına tabi tutulmazlar. Şerefiye ve belirsiz ömre sahip maddi olmayan varlıklar en az yılda bir defa değer düşüklüğü testine tabi tutulur. Şerefiyenin hesaplanması ile ilgili Ocak 2008’de yapılan revizyonla alternatif getirilmiştir. Getirilen alternatif, azınlık paylarının hesaplanmasında bu payların gerçeğe uygun değerinin belirlenebilmesi halinde bu değerlerin kullanılabilmesi alternatifini getirilmiştir.*
Satın alma yöntemi – negatif şerefiye	İktisap eden, tanımlanabilir varlık, borç ve şarta bağlı yükümlülükleri yeniden değerler, eğer yeniden değerlendirme sonrası tutar, ödenen tutarı aşıyorsa, gelir tablosunda kazanç olarak muhasebeleştirilir.
Satın alma yöntemi – takip eden dönemlerde gerçeğe uygun değer düzeltmesi	Gerçeğe uygun değer, iktisap tarihinden itibaren 12 ay içerisinde, şerefiye düzeltilir. Takip eden dönemlerde yapılan düzeltmeler ise gelir tablosuna kaydedilir.
Gelirin -Hasılatın tanımı	Birkaç kritere bağlı olarak gelir tanımlanmaktadır. Gelirin tanımlanabilmesi için, risk ve faydaların karşı tarafa geçirilmesi ve gelirin güvenilir bir biçimde ölçülmesi gerekmektedir. Hasılat, alınan veya alınacak olan bedelin gerçeğe uygun değeri ile ölçülür
İnşaat sözleşmeleri ve hizmetlerin sunumu	Tamamlanma oranı yöntemi kullanılarak muhasebeleştirilir.
Faiz gideri	Tahakkuk esasına göre muhasebeleştirilir.
İşçi ücret hakları	Hizmetin gerçekleştirilmesi ile muhasebeleştirilir. Bu tutar, işlemin nakit veya öz kaynak enstrümanları ile yapıp yapılmadığına bağlı olarak, bir borç olarak ya da öz kaynak içinde bir artış olarak gösterilir. Hisseye dayalı ödeme yapılmışsa, hisseleri gerçeğe uygun değer ile ölçülerek kaydedilir.
Emeklilik sonrası faydalar	İşten ayrılma, diğer çalışmalar ile uzun vadeli çalışan faydaları ve tazminatı ortaya çıkaran bir faydanın mevcut olması gerekmektedir. Kıdem tazminatı karşılığı, doğacak gelecekteki muhtemel yükümlülüklerinin tahmini toplam karşılığının bilanço tarihindeki indirgenmiş değeri üzerinden kaydedilir.
Maddi olmayan duran varlık iktisabı	Eğer aktifleştirme kriterlerini taşıyorsa, maddi olmayan duran varlıklar faydalı ömürleri süresince itfa edilirler. Eğer faydalı ömrü belirlenemiyorsa, itfaya tabi tutulmaz. Bu durumda yıllık olarak gözden geçirilir ve değer düşüklüğü testine tabi tutulur. Yeniden değerlemeler, bazı koşullarda yapılır.
İşletme bünyesinde oluşturulan maddi olmayan duran varlıklar	Araştırma maliyetleri bir gider olarak kaydedilir. Belirli şartları taşımak koşuluyla geliştirme maliyetleri aktifleştirilir ve itfa edilir. Eğer araştırma ve geliştirme ayrıtılamıyorsa, gider olarak kaydedilir.

* Örneğin A şirketi, B şirketinin %80'nini 800 liraya satın almış olsun. B şirketinin net varlıklarının gerçeğe uygun değeri 600 lira olsun. Bu durumda B'nin (%100-%80=) %20'lik ve (600 x %20=) 120 liralık kısmı azınlık payıdır. Bu durumda konsolide finansal tabloda [800 – (600x%80)=] 320 lira pozitif şerefiye gözükecektir. Eğer A şirketi azınlık paylarının gerçeğe uygun değeri üzerinden hesaplanmasını seçer ve %20'lik azınlık payının gerçeğe uygun değeri 185 lira olursa, konsolide finansal tabloda [800 – (600-185)=] 385 lira pozitif şerefiye gözükecektir.

Kaynak: <http://www.iasplus.com/pastnews/2008jan.htm#ifrs3> (Erişim: 11 Mart 2009)

Maddi duran varlıklar	Tarihi maliyet ve yeniden değerlendirilmiş tutarlar kullanılır. Değerleme seçeneğinin seçilmesi (netleştirme veya brüt değer üzerinden hesaplama) durumunda, varlığın dahil olduğu sınıf bütün olarak değerlemeye tabi tutulur.
Satış amaçlı elde tutulan cari olmayan varlıklar	Cari olmayan varlık (duran varlık), satılmak niyetiyle elde tutulması durumunda ayrı sınıflandırılır. Bu durumda defter değeri ile gerçeğe uygun değerinden satış maliyeti düşüldükten sonra bulunan değerden hangisi daha küçükse, o değer üzerinden kayıtlara alınır.
Finansal kiralama – sınıflama	Bir kiralama işleminde, bütün risk ve faydaları kiracıya devrediliyorsa, finansal kiralama söz konusudur. Burada biçimden çok, öz önemlidir.
Finansal kiralama – kiralayanın muhasebesi	Finansal kiralama altında pasifte borç kaydedilir. (aktifleştirilir)
Finansal kiralama – kiracı muhasebesi	Finansal kiralama, bir varlık olarak aktife kaydedilirken, gelecekteki kira bedelleri için borç olarak pasife kaydedilir. Faydalı ömrü boyunca amortismanına tabi tutulur.
Varlıklarda değer düşüklükleri	Eğer değer düşüklüğü göstergesi varsa, varlığın net satış fiyatı (piyasa fiyatından satış giderlerinin çıkarılması ile bulunur) ile kullanım değerinden büyük olanı tespit edilerek, geri kazanılabilir değer hesaplanır. Daha sonra bu değer ile defter değeri karşılaştırılır ve defter değerinden küçük olması halinde değer düşüklüğü ayrılır. Zararların tersine çevrilmesi yasaklanmıştır. Yani varlığın maliyet değerinden fazla, değer düşüklüğü gideri yazılamaz.
Borçlanma maliyetlerinin aktifleştirilmesi	Özellikli varlıklar için izin verilmiştir. 2009 da uygulamaya girecek olan yeni düzenleme ile özellikli varlığa ait borçlanma (finansman) giderlerinin aktifleştirilmesi zorunlu hale getirilmiştir.
Yatırım amaçlı gayrimenkuller	Amorti edilmiş değer (alış maliyetinden birikmiş amortismanlarının düşülmüş değeri) veya gerçeğe uygun değer ile ölçümlenir. Gerçeğe uygun değerdeki değişimler, gelir tablosunda muhasebeleştirilir.
Stoklar	Net gerçekleştirilebilir değer ile maliyet bedelinden daha düşük olanı ile kaydedilir. Maliyet bedelinin tespiti için FIFO. veya ağırlıklı ortalama yöntemi kullanılır. LIFO. yöntemi yasaklanmıştır. Değer düşüklükleri, takip eden dönemlerdeki değer artışlarına göre tersine dönebilmektedir. Tersine dönen karşılıklar konusu kalmayan karşılıklar olarak kaydedilir.
Biyolojik (Canlı) varlıklar	Gerçeğe uygun değerinden tahmin edilen satış maliyetlerinin çıkarılması ile ölçümlenir.
Finansal varlıklar – ölçüm (*)	Yatırımların sınıflandırılmasına bağlıdır. Eğer vadeye kadar elde tutulacak veya kredi veya ticari alacak ise, amorti edilmiş değer üzerinden, aksi halde gerçeğe uygun değer üzerinden muhasebeleştirilir. Gerçeğe uygun değer üzerinde gerçekleşmemiş kazanç ve kayıplar, gelir tablosunda muhasebeleştirilir ve satış amaçlı elde tutulan finansal varlıkların gerçeğe uygun değer değişimleri öz kaynak içinde muhasebeleştirilir.
Karşılıklar – genel	Karşılıklar, geçmiş olaylardan doğan, kaynak çıkışı mümkün olan ve değeri güvenilir bir biçimde ölçülebilen yükümlülüklerle ilgilidir.

Şarta bağlı yükümlülükler	Tanımlanamayan ancak mümkün gider ve mümkün gelirlerdir.
Ertelenen vergi – genel yaklaşım	Bazı istisnalar dışında tam karşılık yöntemi kullanılır. Bilançodaki geçici farklar üzerinden hesaplanır. Bilanço tarihindeki yasal vergi oranı esas alınır.
Ertelenen vergi – belli başlı muafiyetler	Şerefiye ve başlangıç maliyeti ile kaydedilen varlık ve borçlar için geçici farklar söz konusu değildir. Yasal mevzuata göre kanunen kabul edilmeyen giderler ve gelirler de ertelenen verginin konusu olmaz.
Devlet teşvikleri	Ertelenen gelir olarak tanımlanır ve itfa edilir.
Türev ürünleri ve diğer finansal araçlar – finansal araçlarının ölçümü ve hedging faaliyetleri	Türev ürünleri ve hedge enstrümanları (finansal koruma araçları) gerçeğe uygun değer üzerinden ölçümlenir. Bazı istisnalar dışında, gerçeğe uygun değerdeki değişimler gelir tablosu ile ilişkilendirilir.
Türev ürünleri ve diğer finansal araçlar – yabancı işletme yatırımlarına ilişkin hedge ölçümlemesi	Yabancı işletmelere yapılan yatırımlara ilişkin hedge’lerden (finansal korumalardan) elde edilen kazanç ve kayıplar öz kaynak içinde muhasebeleştirilir. Bu yatırımların elden çıkması durumunda ise, gelir tablosu ile ilişkilendirilir.
Fonksiyonel para birimi - tanım	İşletmenin faaliyet gösterdiği çevrede kullanılan para birimidir
Fonksiyonel para birimi – belirleme	Eğer göstergeler karışık ve fonksiyonel para birimi açık değilse, ekonomik çevreyi en çok temsil ettiği düşünülen para birimi, fonksiyonel para birimi olarak kullanılır.
Sunum para birimi	Finansal tabloların başka bir fonksiyonel para biriminin kullanıldığı bir yere sunulması durumunda, bilanço tarihindeki kur kullanılarak çevrim yapılır. Gelir tablosu kalemleri ise, işlemin yapıldığı tarihteki kurlar esas alınarak çevrilir veya önemli dalgalanma yoksa, ortalama kurlar kullanılır.
Hiperenfasyon ekonomisi – tanım	Hiperenfasyon, ülkenin ekonomik koşullarının özellikleri vasıtasıyla tespit edilir. Bunu, nüfusun yerel para birimine karşı tutumu, fiyat endeksine bağlı fiyatlar ve üç yıllık kümülatif enflasyon oranının %100’ü aşması durumunda ise hiperenfasyon ortamından bahsedilir.
Hiperenfasyon ekonomisi – ölçümleme	İşletmenin fonksiyonel para birimi, hiperenfasyon ortamının para birimi ise, işlemlerin ölçülmesi için hiperenfasyon ortamındaki para birimi kullanılır ve enflasyon düzeltilmesi yapılır. Böyle bir ortamda raporlama için dönem sonu kurları kullanılır.
Hisse başına kar – adi hisse başına kar	Hisse başına kazanç, net dönem karından veya zararından adi hisse senedi sahiplerine isabet eden kısmın, dönem içindeki ağırlıklı ortalama adi hisse senedi sayısına bölünmesiyle hesaplanır.
İlişkili taraflarla işlemler – tanım	Önemli etkiye sahip olunan işletmeler ile iş ortaklıkları, ortaklar ve genel kontrol altındaki taraflarla olan doğrudan ve dolaylı ilişki tespit edilir.

(*) Finansal varlıklara ilişkin sınıflandırma ve muhasebeleştirme esasları aşağıdaki gibidir.

- **Gerçeğe Uygun Değerdeki Değişimler, Gelir Tablosu İle İlişkilendirilen Finansal Varlıklar:** Alım satım amaçlı finansal varlıklar bu grupta sınıflandırılır. Örneğin hisse senedi, hedge aracı olarak kullanılmayan türev ürünleri. Gerçeğe uygun değer olarak, borsa rayici kullanılır.
- **Vadelerine Kadar Elde Tutulan Finansal Varlıklar:** Belirli bir vadesi olan ve vadelerine kadar elde tutulma olanağı ve niyeti bulunan aktifleri içermektedir. Hisse senetleri, belirli bir vadeleri olmadığı için bu grupta sınıflandırılmaz. Bu gruba dahil olabilecek en önemli örnek olarak yatırım amacıyla vadelerine kadar elde tutulacak olan hazine bonoları ve devlet tahvilleri gösterilebilir. Bu tür alacaklar etkin faiz yöntemi kullanılarak itfa edilmiş maliyet bedeli üzerinden muhasebeleştirilir.
- **Krediler ve Alacaklar:** Kuruluşların kendi işlemlerinden doğan ticari amaçlı olmayan borç ya da alacaklar ilk olarak maliyet değeri üzerinden değerlendirilir. Bu tutar, gerçeğe uygun değer üzerinden hesaplanır. İşlem maliyeti de bu tutarın içine dahildir. Daha sonra ise ticari amaçlı olmayan bu borç ve alacaklar itfa maliyetinden varsa çeşitli nedenlerle oluşabilecek düşüşten dolayı ayrılacak karşılığın indirilmesi suretiyle değerlendirilir. (İtfa edilmiş maliyet bedeli)
- **Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar:** Diğer üç grupta sınıflandırılmayan tüm aktifleri kapsar. Gerçeğe uygun değer değişimleri öz kaynak içinde muhasebeleştirilir ve satılmaları veya değer düşüklüğüne maruz kalmaları durumunda gelir tablosu ile ilişkilendirilirler.

2.2.2. Amerikan Muhasebe Standartları Açısından

29 Haziran 1973'te Londra'da ABD'ninde içinde bulunduğu 9 ülkenin (Avustralya, Almanya, Fransa, İngiltere ve İrlanda, Japonya, Kanada, Meksika, Hollanda) mali kontrolör, analist, profesör ve bilanço hazırlayıcısının temsilcilerinin yer aldığı IASC (International Accounting Standards Committee-Vorgaenger des IASB=Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi) oluşturulmuş ve IASC'nin ilk üç projesi için düzenleyici kurul olarak tanınmıştır. Bu tarihten itibaren komite, önemli faaliyetlerde bulunmuş olup, bu çalışmalardan bazılarını örnek olarak; IAS 1 ve 2 (1975), IFAC (1982) (International Federation of Accountants-Internationaler Wirtschaftsprüferverband=Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu), IOSCO (1995) (International Organization of Securities Commissions-Internationale Vereinigung der Wertpapieraufsichtsbehörden=Uluslararası Sermaye Piyasaları Komisyonu) ve SEC (1996) (Securities and Exchange Commission-US-Amerikanische Wertpapier-und Börsenaufsicht=Amerikan Sermaye Piyasası Kurulu) gösterilebilir. (Barckow, 2008, s.12)

1100'ü yabancı olmak üzere ortalama 15.000 teşebbüs Amerikan Menkul Kıymetler Borsasında hisseleri işlem görmekte olup; 2007 Kasım öncesi bu yabancı teşebbüsler, finansal tablolarını US GAAP'e göre değil (Generally Accepted Accounting Principles=Amerikan Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri), özellikle IAS ve IFRS'e göre ya da ulusal muhasebe standartlarına göre düzenlemektedir. (Barckow, 2008, s.25)

Amerika’da 2006 yılında FASB. tarafından çıkartılan “**SFAS. 157 Gerçeğe Uygun Değer Ölçümleri**” standardı, gerçeğe uygun değerlerin hesaplanmasında yeni bir hiyerarşi-düzenleme getirmiştir. Bu hiyerarşi ile varlık ve yükümlülüklerin gerçeğe uygun değerlerinin ölçümünde kapsamlı bir çerçeve sunulmuştur. Bu kapsamlı çerçeve, işletmelerin gerçeğe uygun değeri ölçmesinde kullanacakları yöntem ve modelleri içermektedir. Bu standartta, öncelikli olarak üç değerlendirme yöntemi üzerinde durulmuştur. (Fornaro ve Barbera, 2007, s.32)

2.2.2.1. Gerçeğe Uygun Değer Hiyerarşisi

SFAS. 157, gerçeğe uygun değerlerin tespiti için girdilerin (inputs) esas alındığı üç seviyeden oluşan bir hiyerarşi düzenlemiş olup, her bir seviyedeki girdilerin karakteristik özellikleri farklıdır. Özellikle gerçeğe uygun değer girdileri,

- **güncel bilgilere dayalı olmalı,**
- **bağımsız kaynaklardan elde edilmeli ve**
- **fiyatlama kararlarında**

piyasa katılımcıları tarafından kullanılmalıdır. Hiyerarşide kullanılan girdilerin kalitesi, girdilerin;

- **gözlemlenebilir veya gözlemlenemez olup olmaması,**
 - **tanımlanan veya benzer varlık ve yükümlülüklerin (identical or similar items) değerlerine dayanıp dayanmaması,**
 - **aktif veya aktif olmayan bir piyasadan elde edilip edilmemesi,**
 - **aktif piyasada kote fiyatlar veya diğer piyasalardan elde edilen fiyatlar,**
 - **gözlemlenemeyen girdilerin diğer piyasadaki verilerle birleştirilmesine göre değişmektedir.**
- (Campbell, Owens ve Robinson, 2008, s.32-33)

Gerçeğe uygun değer hiyerarşisi, tanımlanan varlık ve yükümlülükler için aktif bir piyasada oluşan fiyatlara (örneğin borsada kote fiyatlar) öncelik verir.**(Seviye 1)** Çoğu durumda bu fiyatlar, varlık veya yükümlülüklerin değişiminde kullanılan cari fiyatın en iyi tahminini sağlar. Bundan dolayı böyle bir piyasanın olması halinde bu fiyatlar kullanılmalıdır. Aktif bir piyasada oluşan fiyatların olmaması halinde ise, gerçeğe uygun değer hiyerarşisi, diğer girdilerin de içine alındığı çok sayıdaki bileşenleri kapsayan değerlendirme yöntemlerinin kullanılmasına izin vermektedir. Örneğin fiyatlama yöntemleri. Değerleme yöntemlerinin kullanılabilmesi için dikkate alınması gereken diğer girdiler ise, belirli durumlarda makul bir biçimde ulaşılabilir ve **gözlemlenebilir girdiler (observable inputs)** olmalıdır. Ayrıca bu veriler, emsal varlık ve yükümlülükler için aktif bir piyasada oluşan fiyatları da içermelidir. **(Seviye 2) Gözlemlenemeyen girdilerin (unobservable inputs)** kullanımı ise ikinci seviyeden sonra olmakta olup, bu tür veriler, varlık ve yükümlülüklerin fiyatlanmasında işletmenin piyasa katılımcılarında elde ettiği

ekonomik verilerin analizini içermektedir. **(Seviye 3)** Gerçeğe uygun değer hiyerarşisi, gözlemlenemeyen girdiler yerine, gözlemlenebilir girdilerin kullanılmasına öncelik vermekle birlikte, gerçeğe uygun değer tahmininde girdilerin ağırlığı dikkate alınarak, varlık ve yükümlülüklerin gerçeğe uygun değeri belirlenebilmektedir. (Hertz ve Macdonald, 2008, s.2) Uygulamacıların bu sıralamaya uyması gerekmektedir. Aşağıdaki tabloda gerçeğe uygun değer hiyerarşisi özetlenmiştir. (Fuglister ve Bloom, 2008, s.37)

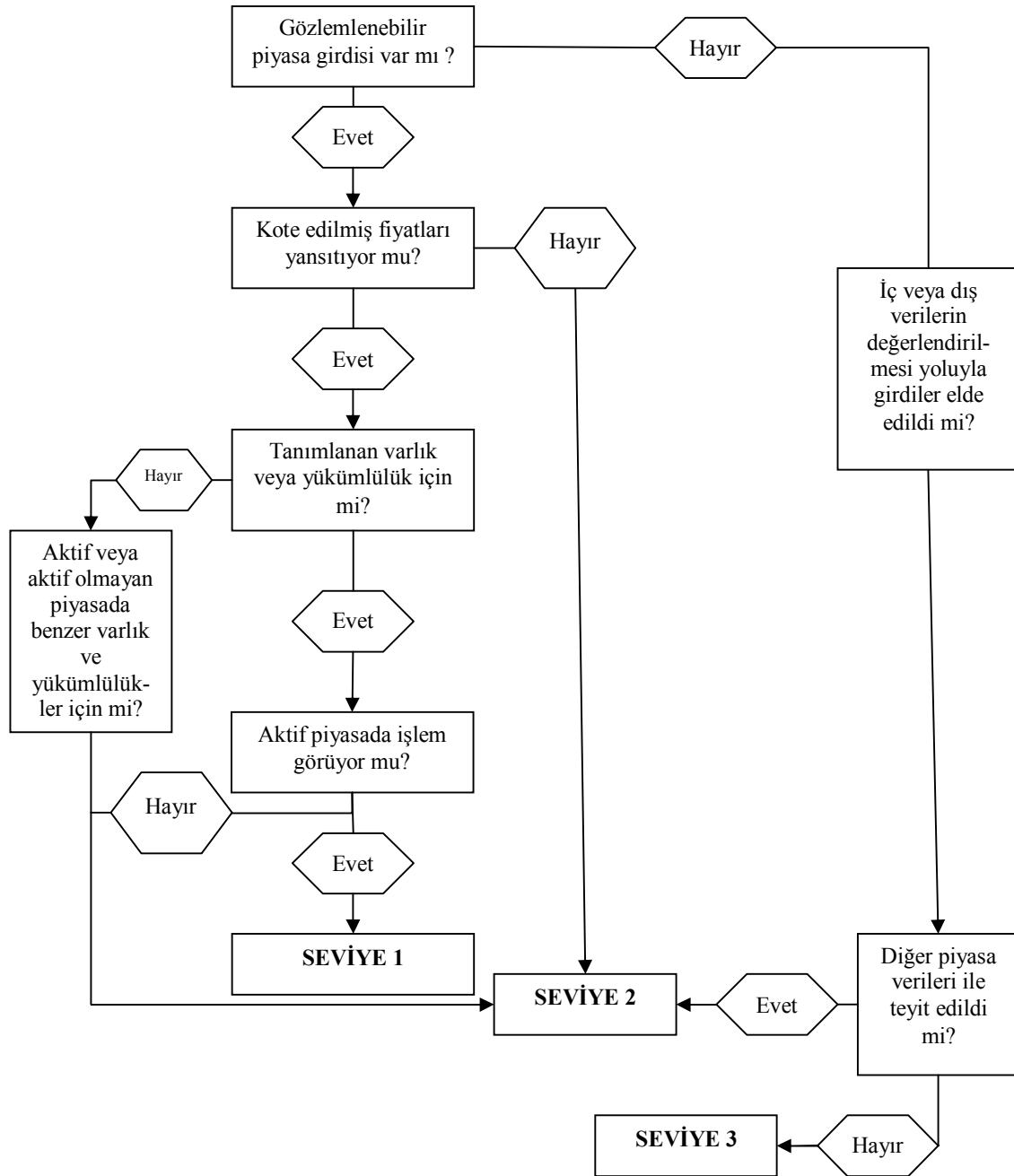
Tablo 2: Gerçeğe Uygun Değer Hiyerarşisi

Girdiler gözlemlenebilir (Hiyerarşide en yüksek)			Girdiler gözlemlenemez (Hiyerarşide en düşük)	
Seviye 1: Girdiler, aktif piyasada işlem gören ve tanımlanan varlıklar ve yükümlülükler için tespit edilen fiyatlardır.		Seviye 2: Girdiler, bağımsız piyasa verilerine bağlı olarak elde edilir.		Seviye 3: Girdiler, gözlemlenemeyen veriler ve işletme varsayımlarına bağlı olarak elde edilir.
1. Bilanço tarihinde, tanımlanan varlık ve yükümlülükler için aktif piyasada oluşan fiyatlar (kote fiyatlar) kullanılır.		1. İşletme benzer kalemlere (varlık ve yükümlülükler) göre piyasada kote olan fiyatları düzeltir.		1. Tanımlanan veya benzer kalemler için aktif bir piyasa mevcut değildir; fakat piyasa fiyatı veya satış (çıkış) fiyatı gereklidir.
2. Gerçeğe uygun değer hesaplanmasında, kote fiyatların oluşma zamanlarında düzeltme yapılmaz.		2. İşletme, aktif bir piyasası olmayan tanımlanan veya benzer kalemlerin kote fiyatlarını düzeltebilir.		2. İşletme sahip olduğu risk modeli ve piyasa katılımcılarının varsayımlarını kullanabilir.
3. Eğer kalemler kullanılamaz ise, işletme alternatif fiyatlama modeli kullanır.		3. Eğer tanımlanan veya benzer kalemler mevcut değilse, işletme bağımsız girdileri içeren bir model kullanmalıdır. Örneğin faiz oranları, sapmalar, verim eğrisi gibi.		3. İşletme kendi girdi datalarını geliştirir. Örneğin nakit akım tahminleri gibi. Bunun şartı ise, uzun dönemde bağımsız bilgilere makul maliyetlerde ulaşma imkanının olmamasıdır.
4. Eğer kote fiyatlar gerçeğe uygun değeri yansıtmıyorsa, işletmenin düzeltme yapması gerekmektedir.		4. İşletme, piyasanın ilişkili verilerinden oluşturulacak girdileri kullanabilir.		4. Eğer işletme seviye 1 ve 2'den bir girdi kullanırsa kalemlerin gerçeğe uygun değeri seviye 3'e göre hesaplanır. Ancak modelin gözlemlenebilir önemli verileri içermemesi gerekmektedir.

Seviye 1 için, fiyat tespitinde NYSE. veya NASDAQ. kullanılabilir. Seviye 2 için, aktif piyasada işlem görmeyen işletme borçlanma senetleri ve NYSE.de işlem gören benzer tahvillerin fiyatları referans olarak kullanılabilir. Seviye 3 için ise, tahmin edilen gelecekteki nakit akımların bugünkü değerleri kullanılabilir. (Fornaro ve Barbera, 2007, s.33)

Gerçeğe uygun değer hiyerarşisinin işleyişini aşağıdaki şekildeki gibi özetleyebiliriz: (Campbell, Owens ve Robinson, 2008, s.34)

Şekil 2: Gerçeğe Uygun Değer Hiyerarşisinin İşleyişi

2.2.2.2. Varlık ve Yükümlülüklerin Gerçeğe Uygun Değeri

SFAS 157'nin 13 ve 14. maddelerinde varlıkların gerçeğe uygun değerinin tespiti açıklanmakta olup; 13. maddeye göre, **Ölçüm tarihinde finansal, yasal ve fiziki olanakları dikkate alınarak, varlığının piyasa katılımcıları tarafından en verimli ve en iyi kullanımı tahmin edilir. En verimli ve en iyi kullanım ise, varlığın piyasa katılımcıları tarafından en yüksek getiriye sağlayacak şekilde**

kullanımını ifade etmektedir. En yüksek ve en iyi kullanım süresi, varlığın gerçeğe uygun değerinin (kullanım veya değişim değerinin) tespitinde kullanılacak değerlendirme yöntemleri için kullanılır.

SFAS. 157'nin 15. maddesi ise, **yükümlülüklerin gerçeğe uygun değerinin ölçümünü** açıklamaktadır. Bu maddeye göre, yükümlülüklerin gerçeğe uygun değeri, ölçüm tarihinde piyasa katılımcıları arasındaki transfer bedelidir.

2.2.2.3. Değerleme Yöntemleri

SFAS. 157'nin 18, 19, 20 ve 21. maddelerinde değerlendirme yöntemleri açıklanmaktadır. 18. maddesine göre değerlendirme yöntemleri, piyasa, gelir ve/veya maliyet yaklaşımları ile tutarlı olması halinde gerçeğe uygun değer ölçümünde kullanılabilir. Bu yaklaşımlar şunlardır:

- a) **Piyasa yaklaşımı:** Bu yaklaşım, tanımlanan ve benzer varlıkları için işlem gördükleri piyasadan elde edilen fiyatlar ile diğer ilgili verileri kullanır. Piyasa yaklaşımında piyasaya ilişkin çok sayıda verilerden yararlanılmakta olup; matematiksel bir yöntem olan matrix fiyatlama yöntemi kullanılmaktadır.
- b) **Gelir yaklaşımı:** Bu yaklaşımın esası, gelecekteki nakit akımlarının indirgenmesi olup; ölçümleme için gelecekteki tutarlar ile ilgili olarak cari piyasa beklentileri kullanılır. Bu tür değerlendirme yöntemleri, bugünkü değer yöntemi, opsiyon fiyatlama yöntemini kapsamaktadır. Örneğin Black-Scholes-Merton yöntemi, binominal yöntem gibi.
- c) **Maliyet yaklaşımı:** Bu yaklaşım ise, varlığın cari yenileme maliyetine dayanmaktadır.

Değerleme yöntemleri, uygulanabilir ve gerçeğe uygun değer hesaplanması için yeterli sayıda veriyi içermelidir. Bazı durumlarda tek bir yöntemin kullanılması, aktif piyasada işlem gören tanımlanan veya benzer varlık ve yükümlülüklerin fiyatlarının belirlenmesinde daha uygun olabilir. Bazı durumlarda ise çoklu değerlendirme yöntemlerinin kullanılması daha uygun olabilir. (SFAS. 157, Mad.19)

Değerleme yöntemlerinin kullanılmasında esas alınacak girdiler iki grupta toplanmaktadır. (SFAS. 157, Mad.21)

- **Gözlemlenebilir girdiler:** İşletme tarafından bağımsız kaynaklardan elde edilen piyasa verilerini ifade etmektedir.
- **Gözlemlenemeyen girdiler:** İşletmenin varsayımları ve belirli durumlarda ulaşılabilir en iyi verileri ifade etmektedir.

3. GERÇEĞE UYGUN DEĞER MUHASEBESİNE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

Amerika’da ortaya çıkan yüzyılın en büyük küresel krizi ile finansal piyasalarda likidite sıkıntıları ortaya çıkmış ve iflaslar yaşanmıştır. Bu kriz nedeniyle, dünya genelinde, menkul kıymet ve piyasa fiyatları hızlı bir biçimde düşmüştür. Bunun sonucunda da yatırımcılar büyük zararlarla karşılaşmıştır. (Fujioka ve diğerleri, 2008, s.6)

Gerçeğe uygun değer, ağırlıklı olarak, piyasa değerine dayanmakta olup, günümüzde yaşanan küresel finansal kriz nedeniyle eleştiriler almaktadır. (Fujioka ve diğerleri, 2008, s.1)

Gerçeğe uygun değeri, tarihi maliyetten ayıran en önemli fark, gerçeğe uygun değerın hesaplanmasında gelecekteki değerlerin de dikkate alınmasıdır. Bundan dolayı gerçeğe uygun değer muhasebesinde “**Kazanılmamış Gelir/(Gider)**” kavramı söz konusudur. Gerçeğe uygun değerın hesaplanmasının esnasında ortaya çıkan “**Kazanılmamış Kazanç/(Kayıplar)**” gelir tablosunda muhasebeleştirilmektedir. Piyasa fiyatlarında meydana gelen sert düşüşler nedeniyle bu tür kayıplar nedeniyle Amerika ve Avrupa’daki bankaların finansal pozisyonları ve performansları düşük görülmekte ve bazıları da iflas etmiştir. Böylece gerçeğe uygun değer muhasebesi, bankaların sermaye yeterliliklerine büyük bir darbe vurmaktadır. (Fujioka ve diğerleri, 2008, s.6)

Gerçeğe uygun değer muhasebesine yönelik eleştirileri şu şekilde sıralayabiliriz: (Krumwiede, 2008, s.38)

- Yönetim tarafından yapılan çeşitli öngörüler ve varsayımların yanlış olabileceği,
- Fırsatçı ve dürüst olmayan yönetim tarafından kazanç sağlamak amacıyla yargı ve varsayımların manipüle edilmesinin söz konusu olmasından dolayı eleştiriler yöneltilmektedir. Örneğin tahmini nakit akımları, yönetimin talebine bağlı olarak yapılabilir, gelecek yıllardaki kazançlarda artış yapılabilir, gelecek dönemlerde değer düşüklüğü azaltılabilir.

Piyasada oluşan fiyatların gerçeğe uygun değeri yansıtmadığı hususu eleştirilmekte ve özellikle bu durum, Merrill Lynch’in bazı hisselerini 30 milyon \$’a satması (hisse başı 22 cent) ile ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Bazı gözlemciler, bu fiyatın SFAS. 157’nin tanımı ile uyumlu bir piyasa fiyatı olduğuna inanmış olmalarına rağmen; problem, FASB.’in “**usulüne uygun işlem**” kavramını kullanması olup, birçok işletme tarafından yanlış anlaşılmasıdır. Gerçeğe uygun değer muhasebesindeki “**istekli satıcı**” kavramı, çok basit yorumlanmıştır. Merrill Lynch olayında ise, Merrill Lynch isteksiz bir satıcıydı. Çünkü işletme, sermaye durumunu geliştirmek amacıyla hisselerini, hangi fiyattan olursa olsun, satmaya zorlandı. Merrill Lynch işlemi, alıcının satıcıya ödeme yapmasından dolayı usulüne uygundu. Fakat FASB.’in satış (çıkış) fiyatı tanımı zorlandığında, 22 cent sanki satış fiyatı gibi gösterilmiştir. (King, 2009B, s.31)

Sonuç olarak, FASB. tarafından yapılan tanımın kural bazlı olması ve eleştirilmesinden dolayı, bu problemi çözmek amacıyla Amerika'nın Sermaye Piyasası Kurulu olan SEC., IASB. tarafından önerilen ilke bazlı gerçeğe uygun değer modeli üzerinde çalışmalar yapmaktadır. (Krumwiede, 2008, s.38)

Uluslararası muhasebe standartlarının ilke bazlı olması nedeniyle, değerlendirme ölçeklerinin seçimi ve kullanımı belirli toleranslarla uygulayıcıların inisiyatifine bırakılmıştır. Bunun en büyük nedeni, ülkelerin yasal ve muhasebe mesleği ile ilgili özel kuruluşlar tarafından yapılan düzenlemelerin farklı farklı olması ve sonucunda da finansal tablolar aslında tam ortak bir dille ifade edilememekte, kısmen de olsa ülkedeki uygulamaların etkisinde kalmaktadır. (Terzi, Kıymetli Şen ve Bülbül, 2007, s.129)

Her bir varlık ve yükümlülüğün gerçeğe uygun değerini tespit etmenin hiç de kolay olmamasının yanı sıra bazı durumlarda da olanaksız olduğu gözlenmektedir. Örneğin, Vatikan müzesinde yer alan Michelangelo'ya ait resimlerin gerçeğe uygun değerini belirlemek olanaksızdır. Çünkü bu resimlerin bir benzeri olmadığı gibi benzeri bir piyasası da mevcut değildir. Vatikan Devleti, bu resimleri envanterinde gerçeğe uygun değer üzerinden gösteremez. Ancak envantere olduğunu göstermek için iz değeri ile gösterebilir. Bunun gibi varlıkların gerçeğe uygun değerini belirlemek mümkün değildir.

4. SONUÇ

Gerçeğe uygun değer yaklaşımı, tarihi maliyet ile hazırlanan finansal tabloların kullanıcılarının ihtiyaçlarını karşılayamamasından dolayı ortaya çıkmıştır. Ancak son günlerde yaşanan küresel krizle bu gereksinimin hangi ölçülerde karşılandığı tartışma konusu olmaktan kurtulamamıştır. Nitekim günümüzde Amerika'dan dünyaya hızla yayılan krizin nedeni olarak gösterilen hedge fonların değerlemesinde kullanılan gerçeğe uygun değer yaklaşımının, varlıkları aşırı değerlediği ve taraflardan birinin vazgeçmesi sonucunda buna bağlı tüm türev ürünlerin battığı ifade edilmektedir.

Gerçeğe uygun değer yaklaşımı, iki kurum tarafından çok ciddi bir biçimde ele alınmış ve uygulamaya sokulmuştur. Bunlardan ilki IASB. olup, gerçeğe uygun değer tespitinde ilke bazlı esasları benimsemiştir. IAS. ve IFRS.'lerde gerçeğe uygun değer olarak genelde, piyasa fiyatı (örneğin borsa rayici), yenileme maliyeti (veya ikame maliyeti), kullanım değeri, net satış fiyatı ve net gerçekleştirilebilir değerler kullanılmaktadır.

FASB. tarafından da bu gereksinimlere uyum sağlamak amacıyla 157 nolu standart yayınlanmıştır. Bu standart IASB. tarafından yayınlanan standartlarda öngörülen yöntemlere göre kuralcı bir anlayışla hazırlanmıştır. Gerçeğe uygun değer belirlenmesinde 3 seviye belirtilmiş ve buna göre gerçeğe uygun değer tespit edilmesi istenmiştir. Ancak FASB. tarafından yapılan bu çalışma da, son yıllarda yaşanan krizle eleştirilmeye başlanmıştır.

IASB tarafından yayınlanan IAS/IFRS'lerde gerçeğe uygun değerlerin tespit edilmesi amacıyla böyle bir hiyerarşi söz konusu değildir. Bu hiyerarşi yerine ilgili standartlarda gerçeğe uygun değerlerin ölçümünde dikkate alınacak bilgilerin neler olacağı ve öncelikle hangi bilgilerin esas alınacağı açıklanmaktadır. Örneğin 16 nolu "Maddi Duran Varlıklar" standardında arazi, arsa ve binaların gerçeğe uygun değerlerinin ekspertizler tarafından belirlenmesi önerilmektedir. (IAS 16, Mad. 32)

IASB. ile FASB. tarafından yapılan gerçeğe uygun değer tanımı arasındaki farkları üç açıdan belirtebiliriz:

- a) FASB.'ın tanımına göre çıkış (satış) fiyatının kullanılması gerektiği ifade edilmekte iken, UMS/UFRS'lerde ise giriş ve çıkış değerleri arasındaki bir değer kullanılmaktadır (Bkz. Şekil 1).
- b) FASB.'daki tanımda piyasa katılımcıları ifade edilirken, UMS/UFRS'deki tanımlarda karşılıklı pazarlık ortamında bilgili ve istekli alıcı ve satıcıdan bahsedilmektedir.
- c) FASB.'ın tanımında borcun transferi esas alınırken, UMS/UFRS'de ise borcun ödenmesi esas alınmaktadır.

FASB. 157 nolu "Gerçeğe Uygun Değer Ölçümleri" standardını yayınlamasına müteakip, IASB, FASB ile yapılan Norwalk anlaşması ile başlayan yakınsama projesi gereği, bu standardı gündemine almış ve bu konuda bir tartışma metni (discussion paper) yayınlamıştır. IASB., ilgili kişi ve kurumların bilgi ve eleştirilerini aldıktan sonra FASB. gibi bir hiyerarşi yayınlaması mümkündür. Böyle bir hiyerarşi, UMS ve UFRS'lerdeki karışıklığı azaltacak ve karşılaştırılabilirliği yükseltecektir.

KAYNAKÇA

Adalet Komisyonu **Türk Ticaret Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun Tasarısı** Esas No: I/1138, Karar No:123. Ankara : Adalet Komisyonu

Alexander, David, "**Fair Value In IAS US GAAP**",

<http://www.business.uiuc.edu/accountancy/research/vkzcenter/conferences/gottingen/papers/Alexander.pdf> (Erişim: 11 Mart 2009) s.1-29.

Barckow, Andreas (2008), **IFRS im Überblick Deloitte Touche GmbH**. September 2008

Campbell, Ronald L, Lisa A. Owens ve Diana R. Robinson (2008), "Fair Value Accounting From Theory to Practice", **Strategic Finance**, 90 (July 2008): 31-37.

FASB, Statement of Financial Accounting Standards No.157 "Fair Value Measurements", <http://www.fasb.org> (Erişim: 11 Mart 2009)

Fornaro, James M. ve Anthony T. Barbera (2007), “The New Fair Value Hierarchy”, **Review of Business**. 27 (2007):4, 31-37.

Fuglister, Jayne ve Robert Bloom (2008), “Analysis of SFAS 157, Fair Value Measurements Starting Point for Making Difficult Valuations” **The CPA Journal**. 78 (January 2008): 1, 36-39.

Fujioka, Taka ve diğ erleri (2008), “**The State of Fair Value Accounting, Global Financial Crisis and Implications to Thailand**” November 2008,

http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1303351 (Erişim: 20 Nisan 2009): 1-16.

Gökç en, Gürbüz, Başak Ataman Akgül ve Cemal Ç akıcı (2006), **Türkiye Muhasebe Standartları Uygulamaları**. İstanbul: Beta Yayınları

Hertz, Robert H. ve Linda A. Macdonald, “Some Facts About Fair Value”, **FASB, Understanding the Issues** (May 2008) http://www.fasb.org/articles&reports/uti_fair_value_may_2008.pdf (Erişim: 11 Mart 2009): 1-2.

<http://www.ey.com/global/content.nsf/Turkey-T/Regulatory-Changes> (Erişim: 18 Nisan 2009)

<http://www.iasplus.com/pastnews/2008jan.htm#ifrs3> (Erişim: 11 Mart 2009)

King, Alfred M. (2009A), “Fair Value Is Dangerous For Cost Management”, **Cost Management**, 23 (January-February 2009):1, 41-47.

King, Alfred M. (2009B),, “Determining Fair Value”, **Strategic Finance**, 90 (January 2009): 7, 27-32.

Krumwiede, Tim (2008), “Why Historical Cost Accounting Makes Sense”, **Strategic Finance**, 90 (August 2008): 2, 33-39.

Ma, Cindy ve Andrew MacNamara (2009), “When Fair Value Is Not Fair”, **The CPA Journal**, 79 (January 2009):1, 10-11.

Penman, Stephen H. (2007), “Financial Reporting Quality: Is Fair Value a Plus or a Minus?”, **Accounting and Business Research, Special Issue, International Accounting Policy Forum** (September 2007): 33-44.

PWC, **Similarities and Differences – A Comparison of IFRS, US GAAP and Dutch GAAP**, September 2004, <http://www.pwcglobal.com/gx/eng/about/svcs/corporatereporting/DutchSandD04.pdf> (Erişim: 17 Ekim 2006): 1-125

SPK, “**Sermaye Piyasasında Finansal Raporlamaya İlişkin Esaslar Tebliği Seri: XI, No:29**”, 9 Nisan 2008, <http://www.spk.gov.tr>

Terzi, Serkan, İlker Kıymetli şen ve Filiz Bülbül (2007), “UFRS’nin Türkiye’de İlk Uygulaması İçin Açılış Bilançosu Hazırlanması”, **Mali zm Dergisi** 81 (Mayıs-Haziran 2007): 103-129.

TMSK (2008), **Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IAS/IFRS) İle Uyumlu Türkiye Muhasebe Standartları**. Ankara : Türkiye Muhasebe Standartlar Kurulu Yayınları

Tokay, Hüseyin, Ali Deran ve Rafet Aktaş (2005), “Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarında Gerçeğe Uygun Değer Yaklaşımı ve Muhasebe Uygulamalarına Etkileri”, **XXIV. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu** (Mugla Üniversitesi, 2005): 3-31.

Zingel, Harry (2008), **International Financial Reporting Standards IFRS und IAS 2008: Grundbegriffe der internationalen: Rechnungslegung**, <http://www.zingel.de>